

Prijevod

Primljen 18. svibnja 2011., prihvaćen za tisak 6. lipnja 2011.

Zoltán Kövecses

METAFORA I PITANJE UNIVERZALNOSTI

(Prijevod iz djela *Metaphor in Culture: Universality and Variation*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2005., str. 1-13.)

Kakve veze metafora ima s kulturom? Kratak (i nejasan) odgovor bio bi da su metafora i kultura umnogome srodne. Na primjer, jedan način na koji su metafora i kultura povezani u našem umu proizlazi iz onoga što smo o metafori naučili u školi: kreativni pisci i pjesnici običavaju koristiti metafore, a kako je književnost dio kulture, smatra se da su metafora i kultura usko povezane. Naposljetku, metaforu možemo sagledati kao ukrasnu upotrebu jezika. Stoga možemo reći da su metafora i kultura srodne jer su u književnosti spojene – primjerna manifestacija kulture. To je moguć način razmišljanja o vezi, čime ću se baviti na više mjesta u ovom djelu.

Ipak, ovo nije veza između ta dva pojma koja me zanima u tom kontekstu. Na umu imam mnogo osnovniju vezu između njih, onu koja se može objasniti na sljedeći način: u skladu s aktualnim stavovima u antropologiji, kulturu možemo pojmiti kao skup zajedničkih shvaćanja koji karakterizira manje ili veće skupine ljudi (npr. D'Andrade, 1995; Shore, 1996; Strauss i Quinn, 1997). To nije temeljita definicija kulture, u smislu da izostavlja stvarne predmete, rukotvorine, ustanove, običaje, postupke i tako dalje, koje ljudi koriste i u kojima sudjeluju u bilo kojoj kulturi, ali uključuje njen veliki dio – zajednička shvaćanja koja ljudi imaju u vezi svih tih „stvari“.

Kada razmišljamo o kulturi na takav način, veza između metafore i kulture na izravan se način pojavljuje u kognitivnolingvističkom okvirnom načelu, koji su stvorili George Lakoff i Mark Johnson u njihovom djelu iz 1980. godine pod naslovom *Metafore s kojima živimo*. Jedna je od njihovih glavnih ideja da se metafora ne javlja prvenstveno u jeziku, već u misli. Drugim riječima, zagovarali su tezu da mi zapravo poimamo svijet kroz metafore te da ih ne koristimo samo u govoru. (U drugom ću poglavlju predstaviti neke eksperimentalne dokaze koji potvrđuju valjanost ove tvrdnje.) Stoga zajednička shvaćanja, koja antropolozi zagovaraju kao velik dio definicije kulture, često mogu biti metaforička shvaćanja. Mogu biti metaforička kada

je središte shvaćanja neki neopipljivi entitet, poput vremena, našeg unutarnjeg života, mentalnih procesa, osjećaja, apstraktnih osobina, moralnih vrijednosti i društvenih i političkih ustanova. U takvim slučajevima, metafore koje koristimo kako bismo razumjeli te neopipljivosti mogu biti od presudnog značaja u razumijevanju načina na koji ih zapravo doživljavamo u kulturi. Ukratko, u ovakvom viđenju metafore, metafore mogu biti prirodni dio kulture. (Zanimljivo, kao što ću pokazati u 9. poglavlju, postoje antropolozi koji prihvaćaju viđenje kulture koje djelomično obuhvaća zajednička shvaćanja, istovremeno ne prihvaćajući viđenje da je metafora, u tom smislu, njen prirodni dio.)

Uzimajući u obzir ovakav način razmišljanja o vezi između metafore i kulture, možemo se zapitati *u kojoj mjeri ljudi dijele svoje metafore*. Ovo, naizgled beznačajno pitanje postaje mnogo zanimljivije i značajnije ako postavimo veće i značajnije pitanje čijeg je ono dio: *u kojoj mjeri ljudi diljem svijeta dijele svoja shvaćanja o značajkama svijeta u kojem žive?* To je pitanje koje me u ovoj knjizi osobito zaokuplja.

Glavno pitanje: univerzalnost i varijacija u metafori

Prema „standardnom“ viđenju metafore u okvirnom načelu Lakoffa i Johnsona, metafore su zasnovane na utjelovljenim ljudskim iskustvima (npr. Lakoff i Johnson, 1999; Grady, 1977a, 1977b). Na primjer, privrženost metaforički gledamo kao toplinu (Kovecses, 1986: 101) zbog u djetinjstvu doživljenog međusobnog odnosa između zagrljaja naših roditelja i ugodne tjelesne topline koja je uslijedila. To nam daje „konceptualnu metaforu“ PRIVRŽENOST JE TOPLINA. (Smanjena veličina tiskanih slova označava koncepte umjesto riječi.) Razmišljanje (zasnovano na PRIVRŽENOST JE TOPLINA) i razgovor (npr. „Imamo topao odnos“) o privrženosti u smislu topline prirodno proizlazi iz naših utjelovljenih iskustava. Vjerojatno nikoga ne bi iznenadilo saznanje da je privrženost univerzalno konceptualizirana kao toplina, a ne hladnoća. Učenje takvih „primarnih“ metafora za nas ne predstavlja izbor: ono se događa nesvjesno i automatski. Budući da je to univerzalno tjelesno iskustvo, popratna je metafora najčešće univerzalna. Drugim riječima, univerzalna primarna iskustva stvaraju univerzalne primarne metafore.

Ipak, kada pogledamo metafore u svjetskim jezicima imamo izrazit dojam da postoji i velik broj neuniverzalnih metafora te da su one jednako brojne ili čak i brojnije od univerzalnih. Drugim riječima, čini se da je varijacija u metafori jednako važna i uobičajena kao i univerzalnost (kao što, primjerice, ističe Kienpointner, n.d.). U sljedećim ću poglavljima pokazati da se varijacija u metafori može pojaviti u više oblika, a u jednom od najuobičajenijih određena apstraktna domena shvaća se na cijeli niz međurkulturalno

različitim načina. Primjera takve vrste varijacije ima napretek: ljubav je konceptualizirana kao PUTOVANJE, JEDINSTVO, LOV i tako dalje, u mnogim kulturama, uključujući englesku, mađarsku i kinesku, ali u određenim dijalektima kineskog LJUBAV JE PUŠTANJE ZMAJA (Yang, 2002). U mnogim se kulturama bijes shvaća kao tekućina ili plin, ali kod plemena Zulu bijes se shvaća kao PREDMETI U SRCU (Taylor, Mbense, 1998). Život se obično vidi kao PUTOVANJE ili BORBA, ali kod naroda Hmong život je STRUNA (Riddle, 2000).

Ako je varijacija u metafori tako uobičajena, trebali bismo biti sposobni ponuditi objašnjenje za nju. Pred nama je ozbiljan izazov. *Kako konstruirati sveobuhvatnu teoriju koja će moći objasniti i univerzalnost i varijaciju u korištenju metafore?*

Kako bismo to objasnili, standardna teorija metafore u kalupu kognitivne lingvistike izgledala bi ovako: postoji mnogo primarnih metafora; uz PRIVRŽENOST JE TOPLINA, imamo još i:

UZROCI SU SILE (npr. „Ti me izluđuješ“)

DOGAĐAJI SU KRETNJE (npr. „Što se ovdje događa“)

NAPREDAK JE KRETANJE PREMA NAPRIJED (npr. „Nismo napravili nikakav napredak“)

CILJEVI SU ODREDIŠTA (npr. „Ona je došla do svog cilja“)

POTEŠKOĆE SU ZAPREKE (npr. „Pokušajmo zaobići ovaj problem“)

U ovom pogledu, primarne se metafore u nekim jezicima i kulturama mogu sastaviti i tako stvoriti „kompleksne“ metafore, poput ŽIVOT JE PUTOVANJE i LJUBAV JE PUTOVANJE, u kojima djeluju kao „konceptualna poklapanja“ ili „preslikavanja“ između „izvorne“ domene PUTOVANJE i „ciljnih“ domena ŽIVOT i LJUBAV. Kombinacija primarnih metafora može biti posebno određena za svaki jezik. (Ovo ću potkrijepiti s nekoliko primjera u nadolazećim poglavljima, osobito u 3. poglavlju.) Poanta je svega da će primarne metafore najvjerojatnije biti univerzalne, dok je to za kompleksne, koje su stvorene iz njih, manje vjerojatno. Kulture uvelike utječu na kompleksne metafore koje će proizaći iz primarnih.

Po mom mišljenju, sve je to zasigurno dio objašnjenja, ali još se mnogo toga treba dodati kako bi kognitivnolingvističko poimanje metafore postalo sveobuhvatni i usavršeni spoj univerzalnosti i varijacije metafore. Među ostalim, osobito predlažem sljedeće:

- univerzalna iskustva ne vode nužno do univerzalnih metafora
- tjelesno iskustvo može biti selektivno korišteno u stvaranju metafora
- tjelesno iskustvo mogu premostiti i kultura i kognitivni procesi
- primarne metafore nisu nužno univerzalne
- kompleksne metafore mogu biti potencijalno ili djelomično univerzalne

- metafore ne moraju nužno biti zasnovane na tjelesnom iskustvu: mnoge su zasnovane na razmatranjima o kulturi i raznim vrstama kognitivnih procesa.

Drugim riječima, tvrdim da ako promotrimo trenutno dostupne dokaze u svjetskim jezicima i kulturama, kao i one unutar jezika i kultura, shvatit ćemo da sadašnja verzija kognitivnolingvističkog poimanja metafore nije dovoljno sveobuhvatna i suptilna da bi objasnila te podatke. Stoga je moj glavni cilj u ovoj knjizi ponuditi sveobuhvatniju i sofisticiraniju verziju teorije, onu koja je sposobna objasniti trenutno dostupne dokaze. Novi dokazi i podaci će se, bez sumnje, pojaviti kako istraživanje bude odmicalo, a naš je posao neprestano mijenjati teoriju koju ovdje razvijamo.

Sastavnice kognitivnolingvističkog poimanja metafore

Prije nego što u glavnim crtama prikažem teoriju koju predlažem za rješavanje pitanja univerzalnosti i varijacije u metafori, dopustite mi da okarakteriziram kognitivnolingvističko poimanje metafore, kakvim ga ja vidim danas. Ova je teorija metafore kompleksna. Prema njoj, metafora je sastavljena od niza dijelova, aspekata ili sastavnica koje uzajamno djeluju. Te sastavnice su sljedeće:

1. Izvorna domena
2. Ciljna domena
3. Iskustvena osnova
4. Živčane strukture koje odgovaraju (1) i (2) u mozgu
5. Veza između izvora i cilja
6. Metaforički lingvistički izrazi
7. Preslikavanje
8. Posljedice
9. Složenice
10. Nelingvističke spoznaje
11. Kulturalni modeli

Dopustite mi da ukratko pojasnim svaku od ovih sastavnica za one čitatelje koji nisu dovoljno upoznati s kognitivnolingvističkim poimanjem metafore, izvedenim iz djela Lakoffa i Johnsona (1980). (Poduži uvid u posljednjih 20 godina teorije možete pronaći u Kovecsesu, 2002)

1.i 2. Metafora se sastoji od izvorne i ciljne domene. Izvorna je više fizička, a ciljna više apstraktna vrsta domene.

Primjeri:

Izvorne domene: TOPLINA, PUTOVANJE. Ciljne domene: PRIVRŽENOST, ŽIVOT, LJUBAV. Iz toga proizlazi: PRIVRŽENOST JE TOPLINA; ŽIVOT JE PUTOVANJE; LJUBAV JE PUTOVANJE.

3. Izbor određenog izvora koji će ići s određenim ciljem zasnovan je na iskustvenoj osnovi, to jest nekom utjelovljenom iskustvu.

Primjeri:

Privrženost je u suodnosu s tjelesnom toplinom; sile često djeluju kao uzroci; kretanje je vrsta događaja.

4. Utjelovljeno iskustvo rezultira u određenim živčanima vezama između područja mozga (ta se područja odnose na izvor i cilj).

Potencijalni primjer:

Kada se pokrene dio mozga koji se odnosi na privrženost, pokreće se i onaj dio koji se odnosi na toplinu.

5. Veza između izvora i cilja takve je prirode da se izvorna domena može primijeniti na nekoliko ciljeva, a cilj se može vezati za nekoliko izvora.

Primjer:

Domena PUTOVANJE primjenjuje se na ŽIVOT i LJUBAV, prema lingvističkim dokazima u engleskom jeziku.

6. Iz određenih združivanja u parove izvornih i ciljnih domena proizlaze metaforički lingvistički izrazi. Dakle, lingvistički izrazi nastaju spajanjem dviju konceptualnih domena.

Primjeri:

„*topao odnos*“ (iz PRIVRŽENOST JE TOPLINA); „*zaobići problem*“ (iz POTEŠKOĆE SU ZAPREKE).

7. Postoje osnovni i ključni konceptualni odnosi ili preslikavanja između izvornih i ciljnih domena.

Primjer:

Konceptualna metafora:

LJUBAV JE PUTOVANJE

Preslikavanja:

putnici → ljubavnici

prijevozno sredstvo → ljubavna veza

odredište → svrha veze

prijedena udaljenost → napredak u vezi

prepreke na putu → poteškoće u vezi

8. Izvorne domene često preslikavaju ideje na cilj koji je veći od osnovnih odnosa. Takva se dodatna preslikavanja zovu *posljedice* ili *zaključci*.

Primjer:

Ako je ljubav konceptualizirana kao putovanje, a prijevozno je sredstvo veza, onda svoje znanje o prijevoznom sredstvu možemo iskoristiti u razumijevanju ljubavnih veza. Ako se prijevozno sredstvo pokvari, imamo tri izbora: (1) izađemo i pokušamo stići do odredišta na neki drugi način; (2) pokušamo popraviti prijevozno sredstvo; (3) ostajemo u prijevoznom sredstvu ne poduzimajući ništa. U skladu s tim, ako ljubavna veza ne ide dobro, možemo: (1) prekinuti vezu; (2) pokušati poraditi na vezi; (3) ostati u vezi (i patiti).

9. Združivanja izvorne domene s ciljnom često rezultira stvaranjem složenica, to jest konceptualnih materijala koji su novi u odnosu i na izvor i na cilj.

Primjer:

Uzmimo rečenicu „Bio je tako ljut da mu je para izlazila na uši.“ U ovom primjeru imamo ljutu osobu kao ciljnu domenu i paru u spremniku kao izvornu domenu. Cilj (ljuta osoba) nema paru koja izlazi iz njega, a izvor (spremnik s vrućom tekućinom) nema uši. Ipak, ovaj ih primjer konceptualno integrira: imamo spremnik s ušima iz kojih izlazi para. To se zove složenica (Fauconnier i Turner, 2002 i 11. poglavlje).

10. Konceptualne se metafore često ostvaruju ili izvode na nelingvističke načine, to jest ne samo u jeziku i misli nego i u društveno-fizičkoj praksi i stvarnosti.

Primjer:

Uzmimo konceptualnu metaforu VAŽNO JE U SREDIŠTU i njezine lingvističke manifestacije (poput „*središnjeg* pitanja“). Na sastancima i raznim društvenim događanjima važni ljudi (na primjer, ljudi na višim položajima) najčešće zauzimaju središnje mjesto u nekoj prostoriji, dok se oni manje važni uglavnom drže po strani.

11. Konceptualne se metafore stapaju, a često i proizvode iz kulturalnih modela koji djeluju u misli. To su strukture koje su istodobno kulturalne i kognitivne (odatle i izrazi *kulturalni model* i *kognitivni model*), u smislu da su kulturalno specifične mentalne reprezentacije aspekata svijeta.

Primjer:

Sastavni je dio našeg razumijevanja vremena da je ono entitet u pokretu. Tome je tako zato što je naš kulturalni model vremena zasnovan (stvoren) na konceptualnoj metafori VRIJEME JE ENTITET U POKRETU.

Metaforički jezik

Kao što je objašnjeno u prethodnoj karakterizaciji, prema kognitivno-lingvističkom poimanju, metafora je samo podrijetlom lingvistička pojava. Postoji u jeziku samo zato što postoji u misli. Lingvističke su metafore (to jest, metafore u jeziku) izrazi metaforičkih koncepata smještenih u konceptualnom sustavu mozga. S jedne strane, metaforički lingvistički izrazi očituju konceptualnu metaforu, dok s druge, te metaforičke izraze možemo koristiti kako bismo stigli do metafora u misli koristeći hipotetske veze između dviju domena koje možemo iskoristiti u psihološkim pokusima (što ću pokazati u 2. poglavlju).

Budući da često stvaramo hipoteze koje govore koje konceptualne metafore postoje na osnovi lingvističke uporabe, važno je znati što ubrajamo u metaforičke lingvističke izraze. Možemo se zapitati koji su to kriteriji na osnovi kojih odlučujemo što se smatra lingvističkom metaforom. To je pitanje na koje može biti više odgovora, a nekoliko istraživača i istraživačkih timova pokušavaju razviti onaj konačni (pogledajte, primjerice, Steen, 1999; Cameron, 2003).

Kakva je metafora vrsta „stvari“?

Iz prethodne bi karakterizacije također trebalo biti jasno da metafora, kako ju poima kognitivna lingvistika, nije isključivo lingvistička pojava. Čini se da pripada jeziku, misli, društveno-kulturalnoj praksi, mozgu i tijelu, ali ključnu ulogu ima metafora u misli. Drugim riječima, možemo zagovarati metaforu kao

- lingvističku
- konceptualnu
- društveno-kulturalnu
- živčanu
- tjelesnu

pojavu koja istodobno postoji na svim tim različitim razinama.

Ideja da je metafora sve te „stvari“ nije uvijek bila prihvaćena. Mislim da je trebalo nekoliko intelektualnih revolucija kako bismo shvatili da je metafora mnogostrana pojava koja ne uključuje samo jezik već i konceptualni sustav, zajedno s društveno-kulturalnom strukturom te živčanom i tjelesnom aktivnošću. Osobno smatram da se jedna od tih intelektualnih revolucija dogodila 1980. godine, s objavom djela *Metafore s kojima živimo* Lakoffa i Johnsona. Njihovo glavno postignuće u toj knjizi bilo je iznošenje tvrdnje da su metafore konceptualne po svojoj prirodi, to jest da se nalaze u konceptualnom sustavu, a ne samo u jeziku (to jest u lingvističkom značenju). Ipak,

oni nisu prvi koji su iznijeli takvu tvrdnju. (Antropolozi su metaforu uvijek smatrali snažnim sredstvom, a ne pukim lingvističkim ukrasom) Prvi su koji su to učinili na sustavan, uopćen i pokusno dokaziv način. Vrijeme je dokazalo da su bili u pravu, kao što ću pokazati u 2. poglavlju.

Po mom mišljenju, jednako je važan bio korak koji nam je omogućio da shvatimo da metafora po prirodi nije samo lingvistička i konceptualna nego i tjelesna. To je nazor da je metaforička misao utjelovljena. Ponovno su Lakoff i Johnson bili ti koji su najsnažnije i najsustavnije zagovarali tu tvrdnju (Johnson, 1987; Lakoff, 1987; Lakoff i Johnson, 1999). Njihove je ideje nadogradio i usavršio Joe Grady sa svojim nazorom o primarnim metaforama (npr. Grady, 1997a, 1997b). Središnja je ideja u svim tim radovima bila da je apstraktna misao, uvelike određena metaforom, rezultat načina na koji ljudsko tijelo ograničava način na koji razmišljamo o apstraktnim pojmovima, poput vremena, osjećaja, moralnosti i politike.

Smatram da smo trenutno svjedoci događaja od ključne važnosti jer znanstvenici proučavaju sposobnost mozga da upravlja metaforičkom mišlju. Predloženi su razni modeli ili približne vrijednosti te živčane aktivnosti u mozgu, koji su u središtu zanimanja čitavog niza disciplina. O tome ću reći više u 2. poglavlju.

Također smatram da se prva velika revolucija dogodila prije više od 2000 godina, kada su grčki filozofi, poput Platona i Aristotela, uočili postojanje metafore u jeziku (do određene mjere i u misli). Oni su prvi ozbiljno istaknuli postojanje metafore. Međutim, to ne znači da metafora kao pojava nije postojala i prije toga. Zasigurno je postojala, a koristili su ju i njihovi suvremenici i generacije ljudi prije njih.

Te ideje o metafori usađene su u veći okvir filozofskih tvrdnji koje su iznijeli Lakoff i Johnson (1999). Bit će ih korisno pobliže promotriti. Lakoff i Johnson zagovaraju sljedeće temeljne prijedloge:

1. *Misao je većim dijelom nesvjesna.* To znači da ne možemo razmišljati drukčije nego što to činimo. Nismo svjesni načina na koji razmišljamo i zaključujemo te ne možemo misliti bilo što.
2. *Apstraktni su koncepti većim dijelom metaforički.* To znači da je većina naše nefizičke (društvene, psihološke, itd.) stvarnosti konceptualizirana putem fizičke stvarnosti, u smislu fizičkih domena iskustva.
3. *Um je utjelovljen.* To znači da koncepti svoje značenje, izravno ili neizravno, izvode iz sensorimotornog iskustva (primjerice, putem metafore).

Očito je da nas najviše zanima drugi prijedlog, ali kako ćete vidjeti u 2. poglavlju i ostatku ove knjige, druga dva su jednako ključna za potpunije razumijevanje prirode i značaja metafore u kulturi.

Novi pogled na pitanje univerzalnosti i varijacije u metafori

Kako bi trebala izgledati teorija metafore koja pokušava objasniti univerzalnost i varijaciju u njenoj uporabi? U najmanju ruku, takva teorija mora biti u mogućnosti odgovoriti na pitanja poput ovih:

1. Koje su metafore univerzalne i zašto?
2. Gdje bi se varijacija metafore najvjerojatnije mogla dogoditi?
3. Na koje aspekte metafore najčešće utječe varijacija?
4. Koji su uzroci varijacije metafore?
5. Spajaju li se konceptualne metafore bešavno s utjelovljenjem, kulturalnim iskustvom i kognitivnim procesima? Djeluju li ti sustavi zajedno na potpuno suvisao način? Ako ne, kako objasniti sukobe među tim sustavima koji djeluju uzajamno s metaforom?

Uglavnom je prvo pitanje ono koje zaokuplja pažnju kognitivnih lingvisti koji rade na metafori. Teorija je primarne metafore najjasnija i najizričitija izjava koja se tiče univerzalnosti određenih metafora. Iako se velikim dijelom slažem s takvim objašnjenjem univerzalnosti, podaci koje ćemo razmotriti navode me na predlaganje nekoliko preinaka na ovom općem načinu tumačenja.

Pojam primarne metafore smatram važnim za razvojne i kognitivne svrhe, ali mišljenja sam da su kompleksne metafore važnije za kulturalna razmatranja. Kompleksne su metafore, ne primarne, te koje ljudi koriste u svojim mislima u stvarnim kulturalnim kontekstima. Na neki način, primarne metafore često djeluju „beživotno“ u usporedbi s kompleksnima, koje su kulturalno usađene. SVRHE SU ODREDIŠTA zvuči kao umjetni teoretski konstrukt kada ga usporedimo s, recimo, ŽIVOT JE PUTOVANJE, kojeg tvori dio. Ovime ne pokušavamo umanjiti važnost primarne metafore, već priznati njenu ključnu kognitivnu ulogu, istovremeno priznajući ključnu kulturalnu ulogu kompleksne metafore. Predložiti ću ideju da su metafore u jednakoj mjeri kulturalni i kognitivni entiteti i procesi.

Druga je preinaka, koju ću napraviti u standardnoj kognitivnolingvističkoj teoriji metafore, sljedeća: smatram da konceptualne metafore (i primarne i kompleksne) imaju jedan ili više „značenjskih fokusa“ (vidi Kövecses, 1995a, 2002). Pritom mislim da svaka izvorna domena doprinosi unaprijed utvrđenim konceptualnim materijalima u rasponu ciljnih domena na koje se primjenjuje. Ovaj je konceptualni materijal prihvatila zajednica govornika i predstavlja izuzetno osnovno i središnje znanje o izvoru. Drugim riječima, smatram da većina izvornih domena koje se primjenjuju na čitav niz ciljeva imaju nešto poput „glavne teme ili tema“. PUTOVANJE, kao izvorna domena, za svoju glavnu temu ima ideju o napretku (bilo da ju primjenjujemo na ŽIVOT ili LJUBAV); VRUĆINA se (no ne TOPLINA) kao iz-

vor obično koristi kako bi dočarala ŽAR; ZGRADA se najčešće primjenjuje kod neke apstraktne STRUKTURE, TRAJNOSTI ili STVARANJA. Drugim riječima, glavni je značenjski fokus moj način govora o nekim istim stvarima koje pojam primarne metafore može objasniti. Smatram pojam glavnog značenjskog fokusa ili glavne teme korisnim zbog njegove „kulturalne osjetljivosti“. Omogućava nam razgovor o idejama u bliskoj vezi s izvornom domenom, oko koje se usuglasila zajednica govornika. Također nam dopušta hvatanje zanimljivih međukulturalnih pomaka u izvornim domenama te čime su one povezane u cilju. Za primjer ćemo uzeti poznatu primarnu metaforu proučavanu u engleskom jeziku, koja glasi: SEKSUALNA ŽELJA JE VRUĆINA (Lakoff, 1987). S gledišta primarne metafore, preslikavanje koje karakterizira ovu metaforu trebalo bi biti univerzalno; vrućina bi se trebala preslikati na intenzivnost seksualne želje. Ipak, u drugom jeziku, poput onog plemena Čaga, koji je proučavao Emanatian (1995), vrućina se ne preslikava na intenzivnost seksualne želje. Umjesto toga, preslikava se na poželjne osobine partnerice (vidi 10. poglavlje). Drugim riječima, pojam glavnog značenjskog fokusa čini se kulturalno osjetljiviji od onog primarne metafore. Naravno, ne smatram da se ta dva pojma međusobno natječu, već ih vidim kao sredstva koja objašnjavaju obje strane (kognitivnu i kulturalnu) istog (metaforičkog) novčića.

Zanimljivo, nešto poput pojma glavnog značenjskog fokusa dobilo je pozornost i u psiholingvističkim eksperimentima. Otkrio sam da je taj pojam u bliskoj vezi s eksperimentima Ray Gibbsa, koji se bave „nelingvističkim profilom“ nekih tipičnih izvornih domena (vidi 2. poglavlje). Također to vidim u ustrajanjima Hoyta Alversona, koji tvrdi da je svako iskustvo namjerno te začeto na „određeni način“ (Alverson, 1991: 97). Iskustvo začeto na određeni način objašnjavaju (često različiti) kulturalni modeli, kao što smo vidjeli na primjeru domene seksa u engleskom i čaga jeziku.

Budući da su kognitivni lingvisti uvelike ignorirali pitanje varijacije metafore, nisu sustavno tražili odgovore na preostala pitanja:

Drugo se pitanje odnosi na ono što ja zovem *dimenzijom* varijacije metafore. To je ideja koju trebamo kako bismo otkrili ili popisali dimenzije duž kojih se metafore mijenjaju i razlikuju. Predložiti ću nekoliko takvih dimenzija, uključujući one najvažnije, a to su međukulturalne i unutarkulturalne dimenzije. Drugim riječima, moramo pronaći granice koje označavaju diskontinuitete u ljudskom iskustvu.

Treće se pitanje odnosi na sastavnice kognitivnolingvističkog poimanja metafore. Pitanje je koje su *sastavnice* ili *aspekti* metafore uključene u slučajevne varijacije metafore (ili do koje mjere), koje nisu te kako su uključene. Predložiti ću ideju da je iskustvena osnova manje uključena od metaforičkog preslikavanja, a da su oboje manje uključeni od, recimo, metaforičkih lingvističkih izraza.

Četvrto je pitanje možda i najuzbudljivije. Ono traži da istražimo glavne *uzroke* varijacije metafore. Otkrio sam dvije velike skupine tih uzroka: različita iskustva i različita primjena (inače univerzalnih) kognitivnih procesa. Obje skupine mogu stvarati interkulturalno i intrakulturalno različite metafore.

Peto se pitanje bavi stupnjem kulturalne *suvislosti* u međuigri konceptualnih metafora, utjelovljenja i uzroka varijacije metafore. Pokazat ću da je suvislost među tim sustavima većinu vremena djelomična (barem u slučaju kompleksnih metafora), ali također susrećemo slučajeve potpune, vrlo male ili nepostojeće suvislosti među sustavima.

Preveo Goran Đuras